

Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger

AF
MAJ BJERRE DALSGAARD
arkitekt MAA, ph.d. og
projektleder for differentieret
vedligeholdelse og brug af
kirkebygninger hos Folkekirkens
Uddannelses- og Videnscenter

Hvorfor differentieret vedligeholdelse?

Projektet "Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger" er et toårigt projekt, som har haft til formål at udvikle en ny metode til at skabe overblik over kirker og deres forskelligheder og afdække, hvordan man kan gå strategisk forskelligt til vedligeholdelsen af dem i fremtiden.

Baggrunden for projektet er den kløft, der mange steder – særligt i de danske landområder – opleves mellem kravene til kirkevedligeholdelse og de tilgængelige menneskelige og økonomiske ressourcer. Mange menighedsråd oplever, at opgaven med bygningsvedligeholdelse fylder så meget, både i tidsforbrug og økonomi, at det går ud over muligheden for at opbygge og udvikle kirkelivet.

Vi har ikke med projektet kunne ændre noget formelt i den måde, man arbejder med kirkerne i dag. Vi har alene arbejdet indenfor de nuværende rammer for økonomi og lovgivning, men vi har ønsket at åbne mulighed for at arbejde mere bevidst med bygningsbevaringen indenfor de rammer, der allerede er.

Metoden skal give sogne og provstier:

- mulighed for transparent prioritering
- viden om differentierede vedligeholdelsesstrategier, der giver mulighed for at skru ned for vedligeholdet de steder, hvor man har flere kirker, end man har behov for
- og den skal sikre, at ressourcerne bruges til størst mulig gavn for kirkeliv og vores fælles nationale kulturarv: kirkebygningerne

Workshops

Projektets fem deltagende stifter har hver udpeget et forsøgsprovsti, hvor vi har arbejdet med udviklingen af metoden. I de fem udvalgte provstier har vi afholdt work-

shops, og på baggrund af erfaringerne har vi mellem hver work-shop tilpasset og udviklet metoden.

Det vil sige, at der er stor forskel fra den model og metode, vi arbejdede med i projektets første workshop, til det resultat, vi er endt med efter sidste workshop.

Hvordan forløber en workshop?

En workshop forløber som et tre-fire timers arrangement, hvor vi i vekselvirkning mellem oplæg, gruppearbejde og diskussion kortlægger provstiets kirker og taler om fremadrettede muligheder. Typisk er der ca. 30-40 deltagere, alt efter hvor stort provstiet er, og hvordan provstiet er struktureret. Ved workshoppen deltager provsten, provstisekretæren, repræsentanter for alle provstiernes menighedsråd (typisk formand og kirkeværge) og provstiets bygningskyndige konsulent.

Ved workshoppen arbejder folk sammen pastoratvis eller i samarbejdsklynger. På den måde sidder man sammen med de mennesker, som man til dagligt arbejder sammen med om kirkebygningerne.

I gruppearbejde arbejder folk sammen om at kategorisere pastoratets kirker ud fra, hvor meget man bruger kirkerne, og hvornår kirkerne er bygget.

Til slut sættes kirkerne ind i et stort fælles skema, hvor man får et samlet overblik over provstiets kirker, som man kan tale ud fra.

Dialog og fælles problemerkendelse

Metoden, hvor man ved en fælles workshop arbejder med at kategorisere kirkerne, giver en unik mulighed for dialog om kirkebygningerne, kirkelivet og de fremadrettede prioriteringer. Ved at arbejde sammen om at kategorisere kirkerne ud fra både brugsmæssige og kulturhistoriske parametre får man skabt et fælles sprog for dialogen ud fra objektive parametre, som kan danne basis for en dialog, hvor vi alle kender samtaltens præmisser.

Dialogen skaber fælles problemerkendelse på tværs af provstiets menighedsråd. Ved at få det fælles visuelle overblik over provstiets kirker øges forståelsen for at man - selv

om man til daglig virker i hvert sit sogn eller pastorat – alle indgår i et fællesskab og sammen har en fælles udfordring, som skal løftes.

Vi har udviklet en model, som gør det muligt at skabe overblik over og dialog om kirkerne i de enkelte provstier. Modellen skaber visuelt overblik over kirkernes brug og alder, hvilket giver provst og menighedsråd et fælles transparent grundlag for at diskutere den fremadrettede prioritering i provstiet og i de enkelte sogne eller pastorater (se skema på næste side).

Viden om differentierede muligheder

I løbet af projektet har vi defineret strategier for differentiering af vedligehold og i samarbejde med blandt andet Nationalmuseet skabt viden om, hvad der er nødvendigt vedligehold, og hvad der er overvedligehold af kirkebyg-

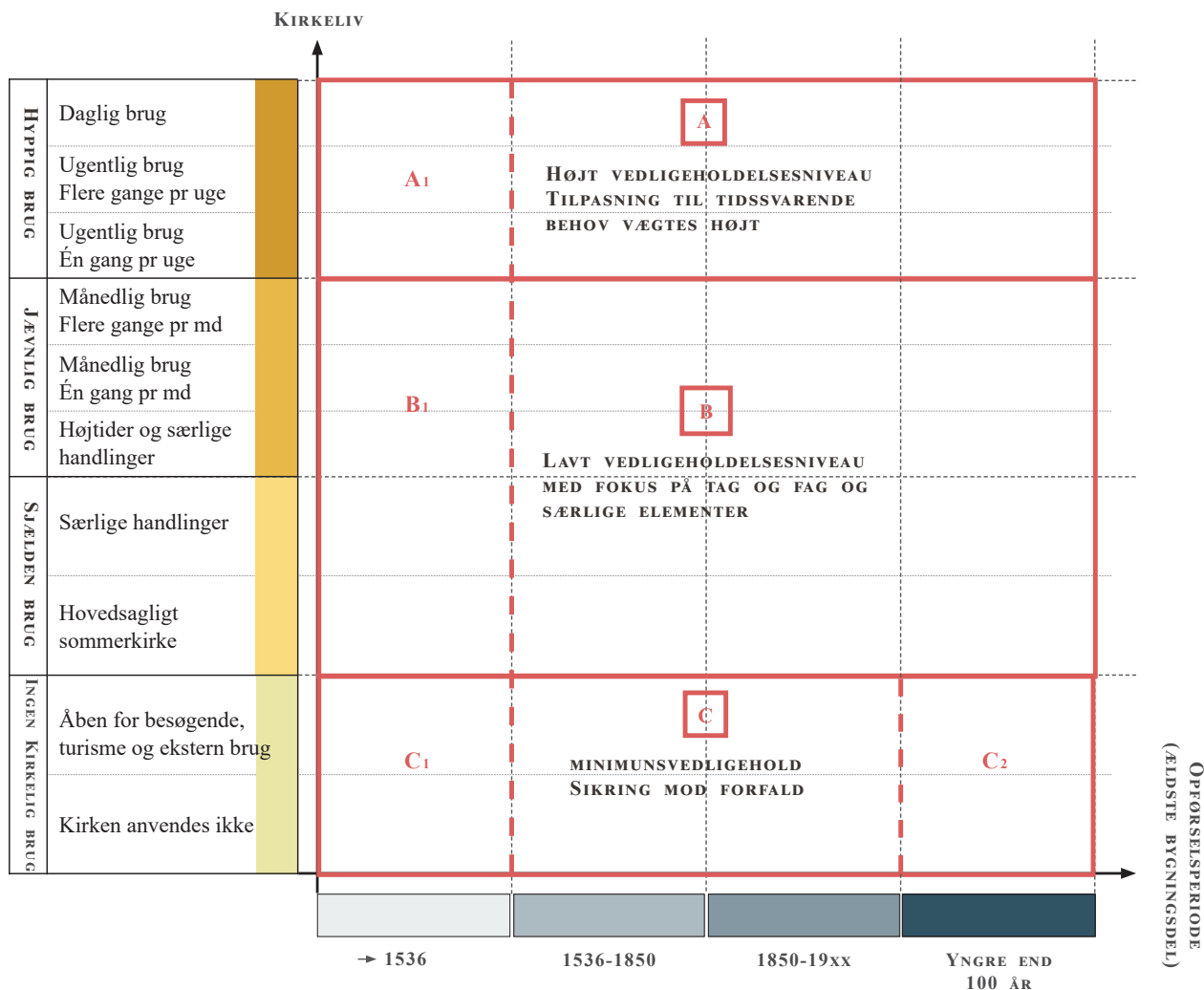
ninger. Mange steder kan overvedligeholdet nedbringes, så der frigøres ressourcer til det nødvendige vedligehold.

Nødvendig vedligeholdelse er i første omgang vedligeholdelsen af tag og fag, som skal holdes tæt. 'Tag og fag' vil sige tag og tagværk, mure, døre og vinduer – altså bygningens klimaskærm. Bygningens overfrakke så at sige. Hvis der er utætheder her, kan det på sigt betyde større skader på både bygningen og inventaret. Derfor skal dette vedligehold altid prioriteres først.

Overvedligehold derimod er typisk vedligeholdelse af mere visuel og æstetisk karakter, men som ikke har konstruktiv betydning for bygningens trivsel. Faktisk kan denne type vedligehold i værste fald være en belastning for bygningen eller inventaret. Et eksempel på overvedligehold kan være ud- og indvendig kalkning. Det er sundest både for bygningen og for økonomien, hvis man finder et godt ►

DIFFERENTIERET VEDLIGEHOVELSE OG BRUG AF KIRKEBYGNINGER

Kategoriseringsskema og Strategier

A HØJT VEDLIGEHOVELSESNIVEAU TILPASNING TIL TIDSSVARENDE BEHOV VÆGTES HØJT

- Højt vedligeholdelsesniveau
- Det vægtes højt at kirken kan tilpasses til tidssvarende behov. F.eks. imødekomme funktionelle behov, komfort m.v. Dette skal dog ske under hensyntagen til kirkens eventuelle kulturhistoriske værdier
- Det kan prioriteres at udføre vedligeholdelse af visuel karakter af hensyn til den hyppige brug af kirken

- A₁** Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.

B LAVT VEDLIGEHOVELSESNIVEAU MED FOKUS PÅ TAG OG FAG

- Lavt vedligeholdelsesniveau
- Fokus på, at tag og fag holdes tæt

- B₁** Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.

C MINIMUMSVEDLIGEHOVELSE SIKRING MOD FORFALD

- Stiftsøvrigheden konsulteres for udarbejdelse af en plan for absolut minimumsvedligehold. Afhængigt af kirkens værdi inddrager stiftsøvrigheden Nationalmuseet og/eller den kongelige bygningsinspektør.
- Minimumsvedligehold
- Afhænding kan overvejes på sigt
- Monumentbevaring
- Alternativ brug med ingen eller reversible indgreb
- Accept af forfald (skal via stiftsøvrigheden afklares med Nationalmuseum/kgl. bygningsinspektør)

- C₁** Kirkebygninger opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på bevaring af historisk vigtige elementer
- Hvis kirken tages ud af brug, bliver den automatisk fredet

- C₂** Kirkebygninger som er under 100 år gamle:
- Nationalmuseet inddrages kun i særlige tilfælde.

interval for kalkning. Man kan ikke sige noget generelt om, hvor ofte en kirke bør kalkes, da det er meget afhængigt af individuelle forhold som geografi og materiale. Om kirken ligger ved en vestvendt kyst, hvor vind, salt og sand slider på kalken, eller om kirken ligger i mere vindstille eller læfyldte egne. Kirker behøver sjældent blive kalket hvert år – og nogle end ikke hvert tiende. Selv for den enkelte kirke kan der være stor forskel på behovet for kalkning alt efter bygningsdelen og orienteringen. Hvis man finder det rette interval for kirkernes kalkning, kan der både være penge og arbejde sparet, ligesom man i sidste ende gør bygningen en tjeneste ved ikke at tynde den med mange unødige kalklag, som over tid kan skade vedhæftningen og gøre det nødvendigt at rense hele kirken ned og kalke forfra.

Hvad har vi yderligere opnået med projektet?

Ud over at udvikle en metode til at kategorisere kirkebygninger med henblik på fremtidig differentieret vedligeholdelse, har dialogen med menighedsråd og provstier også affødt andre initiativer, som viste sig relevante i projektprocessen.

Matrice for langsigtede vedligeholdelsesplaner

Der viste sig først og fremmest et stærkt ønske og behov for at kunne planlægge og systematisere vedligeholdelsen fremadrettet. Derfor blev der efter projektets afslutning afsat en kortere projektperiode, hvor en matrice for langsigtede vedligeholdelsesplaner blev udarbejdet til fri brug i sogne og provstier. Matricen kan ses som et supplement til den eksisterende synsprotokol. Den består af en lavpraktisk skabelon, som sikrer en grundig gennemgang af bygnings- og inventardele, og som muliggør et overblik over, hvilke bygningskritiske eller omkostningstunge opgaver der ligger på tværs af provstiet over et tidsinterval på eksempelvis 15 år. Det viste sig i processen, at der mange steder ikke er overblik over besigtigelsesrapporter og udtalelser fra konsulenter. Ud over selve bygningsgennemgangen indeholder skabelonen derfor et stamkort for kirken, hvor man indskrifter, hvilke besigtigelsesrapporter og udtalelser, der findes om kirken. Derudover indeholder skemaet en skabelon til etablering af kalkningsinterval.

Skemaet giver overblik i dagligdagen og letter overdragelsen af ansvaret for kirkebygningen ved eventuel udskiftning i menighedsrådet. Der vil naturligvis være en tidsomkostning forbundet med at etablere disse langsigtede vedligeholdelsesplaner. Men denne udgift formodes hurtigt at være indtjent i den besparelse, som overblikket vil medføre. Det undersøges i øjeblikket, hvad det vil koste at lave en digitaliseret løsning.

Uddannelse af de bygningskyndige konsulenter

En anden ting, der blev tydelig i projektprocessen, var, at provstiets bygningskyndige konsulent har en nøgleposition som den bygningsfaglige person, der har overblikket over hele provstiets kirker. Dog er konsulenternes faglige baggrund og kompetencer meget forskellige fra provsti til provsti. Der er ingen formelle krav til de bygningskyndige konsulenter uddannelse eller erfaring, hvorfor vedkommende kan være alt fra nyuddannet arkitekt til erfare-

håndværker eller noget helt tredje. Derfor arbejder vi nu på at skabe et kursus-/uddannelses tilbud og erfa-forum for konsulenterne. Her vil vi tilbyde et tredages grundkursus i det at arbejde med kirkebygninger, med særligt fokus på middelalderkirker, som adskiller sig betragteligt fra nyere bygninger. På kurset vil der være undervisning fra både stiftsjurister og de dygtigste fagfolk på området.

Vidensgrundlag for fortsat arbejde

Hvor vellykket projektet end har været, har arbejdet dog også afdækket det faktum, at det at differentiere vedligeholdelsen af kirkebygninger ikke er tilstrækkeligt til at løse den udfordring, man står med i de tyndest befolkede områder.

De lokale menighedsråd gør en fantastisk stor og ansvarsfuld indsats. Men i de egne af landet, hvor man har den største kirkekulturarv, er der kun få mennesker til at løfte den store opgave. Allerede nu er der steder, hvor det ikke lykkes at holde tag og fag tæt, og desværre peger prognoserne på nuværende tidspunkt ikke på en forestående ændring af demografien, som vil kunne ændre dette billede. Det er derfor nødvendigt at se på yderligere tiltag, som kan støtte menighedsrådene i vedligeholdelsesarbejdet til gavn for såvel bygningsbevaring som kirkeliv i de kommende årtier. •

PROJEKTET

Projektperiode 1.5.2021-30.4.2023
Samarbejdsprojekt mellem fem stifter og FUV.
Stifterne: Ribe, Viborg, Aalborg, Lolland-Falsters og Roskilde Stifter
Projektleder: Maj Bjerre Dalsgaard, restaureringsarkitekt ph.d.
Hjemmeside: Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger | fkvv.dk

Læs også mere om fremtidens kirke og differentieret vedligeholdelse på:
www.lfstift.dk/tema-fremtidens-folkekirke